

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HUQUQIY ASOSLARI YARATILISHI	10-16
<i>Atamuratova Dilafroz</i> TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI	17-22
<i>Abdushukurova Iqbol</i> TARIXIY KVESTLARNI TASHKIL QILISH USULLARI	23-27
<i>Redjapov Doniyor</i> JANUBIY OROLBO'YI AHOLISI HARBIY SAN'ATINING TARIXIY ILDIZLARI XUSUSIDA	28-31
<i>Sultanov Samandar</i> QUYI ZARAFSHON VODIYSI GEOGRAFIK XUSUSIYATI: PALEOEKOLOGIYASI JARAYONLARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	32-35
<i>Matyakubov G'ayrat</i> XORAZM VOHASIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA ETNIK-MADANIY MUNOSABATLAR RIVOJLANISHIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR (XIII-XV ASRLAR).....	36-39
<i>Eshkuvatov Muhammad Keldiyor o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO BOZORLARI (XIX ASR YEVROPALIK SAYYOHLAR NIGOHIDA)	40-45
<i>G'aniyev Mirjalol</i> QADIMGI TURKLARDA IJTIMOIIY HAYOT	46-51

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek</i> KORXONALARDA UN MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRARISH LOYIHASI BOSH BYUDJETINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	52-66
<i>Latipov Ashur Ali, Umarova Muzira</i> INVESTITSIYA STRATEGIYASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI	67-71
<i>Rustamova Sayyora</i> STRATEGIK BOSHQARUV-RAQOBAT USTUNLIGINING ASOSI	72-77
<i>Буранова Лола, Арипова Азиза</i> РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТА ДОСУДЕБНОГО РАЗРЕШЕНИЯ НАЛОГОВЫХ СПОРОВ	78-87
<i>Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich</i> KORXONALAR BOSHQARUVIDA "YASHIL" IQTISODIYOT TAMOIYLLARINI QO'LLASH AHAMIYATI	88-94

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Saidov Hakim G'afurovich</i> TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA	95-98
<i>Kadirova Ziyoda</i> ILMIY IJODNING IJTIMOIIY, MADANIY VA TARIXIY O'LCHAMLARI	99-104

<i>Muzaffarov Navruzxon Baxronovich</i> SHAYX XUDOYDOD VALINING INSON VA OLAM MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI	105-108
<i>Raxmatova Mexrinoz Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATINING NAZARIY-HUQUQIY VA FALSAFIY ASOSLARI	109-113
<i>Karimova Lola Muzafarovna</i> IJTIMOIY MOBILLIK NAZARIYASIGA YONDASHUVLARNING TARIXIY TAHLILI	114-119
<i>Jumayeva Shahlo Suyunovna</i> JAN POL SARTRNING EKZISTENSIAL FALSAFASIDA ERKINLIK VA YOLG'IZLIK MASALALARINI YORITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	120-125
<i>Djurayev G'olib</i> JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI	126-130
<i>Rajabov O'tkirjon</i> KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI	131-134
<i>Bekmuhammadova Sabrina Ismoil qizi</i> GENDER ZO'RAVONLIGIGA QARSHI KURASH CHORALARI	135-139
<i>Xudoykulov Azamat, Beshimova Aziza</i> MA'NAVIY BARKAMOL INSON TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI	140-144

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduganiyeva Djamila Rustamovna</i> MACHINE TRANSLATION POST-EDITING THROUGH A HERMENEUTIC LENS	145-151
<i>Murtazayeva Xadicha</i> INGLIZ VA O'ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	152-155
<i>Несунбаева Саодатхан</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АМЕРИКАНСКИХ ДИАЛЕКТИЗМОВ И ПРОСТОРЕЧИЙ В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ "ТОМА СОЙЕРА"	156-160
<i>Axmedjanova Farida, Toirova Shohida</i> XX ASRDA AYOL OBRAZINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI	161-165
<i>O'rinova Shoxsanamxon Nosirjon qizi</i> TAHDID NUTQIY AKTLARI: LINGVOPRAGMATIK TAHLIL VA MENASIV KOMMUNIKATSIYA XUSUSIYATLARI	166-170

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salaev Nodirbek</i> PENITENSIAR TIZIM VA UNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI	171-178
<i>Турсунов Ойбек Батирович</i> МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ РЕГИОНА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	179-184
<i>Xakimova Inobatxon</i> XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINING XALQARO HUQUQ DOIRASIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	185-191

<i>Мардонов Амиржон Шерзод угли</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО СКОРИНГА	192-202
<i>Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA KONVENSIONAL VA INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	203-207
<i>Xolmo'minov Shavkat Jumaevich</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI HUQUQIY TA'MINLASH SOHASIDAGI MUHIM TASHABBUSLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	208-215
<i>Khudayberganova Nigina To'liqin qizi</i> THE NOTION AND CODIFICATION OF THE LAW ON SPECIAL MISSIONS IN INTERNATIONAL LAW	216-221
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ВОПРОСАХ ИНТЕРНЕТ-ЮРИСДИКЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ УНИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ГЛОБАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ...	222-229
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASH VA TAHLIL QILISHDA INTERPOL VA EUROPOL TAJIRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY AHAMIYATI	230-236
<i>Qilichova Kamola Luqmonxon qizi</i> DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI	237-248
<i>Shagilov Pulatbek Koptleuovich</i> BEZORILIKNING VIRTUAL YUZI: HUQUQIY BAHOLASH VA JAVOBGARLIK MASALALARI	249-256
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Imomov Sirojiddin Ilxomovich</i> SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA KASBIY-PEDAGOGIK TA'MINOTINING AHAMIYATI	257-263
<i>Khayrova Madina Rasimovna</i> NATYURMORT JANRIDA ISHLAGAN RASSOMLAR ASARLARINING REKONSTRUKTIV TAHLILI	264-269
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI	270-273
<i>Xudaykulova Shaxlo Mamaniyozovna</i> AXLOQIY RIVOJLANISH VA NEYROPEDAGOGIK USULLARNING O'ZARO TA'SIRI	274-278
<i>Shakirova Dildora Abdumalikovna</i> NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA ASOSIDA BAHOLASH	279-285
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> TABIY FANLAR DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTENSIV METODLARNING QO'LLANILISHI	286-290

Baltayeva Ma'mura, Davletova Bikajon

MEDIA LITERACY TEACHING METHODOLOGY 291-294

Received: 05 May 2025
Accepted: 15 May 2025
Published: 30 May 2025

Article / Original Paper

THE ISSUE OF FREEDOM IN THE PHILOSOPHICAL VIEWS OF JEAN-PAUL SARTRE AND ALBERT CAMIUS

Djuraev Gholib Abdurasulovich
ALFRAGANUS UNIVERSITY, teacher
E-mail: jorayev2144@gmail.com

Abstract. This article presents a comparative analysis of the concept of freedom in the philosophical views of French existentialists Jean-Paul Sartre and Albert Camus.

Keywords: existentialism, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, freedom.

JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI

Djurayev G'olib Abdurasulovich
"ALFRAGANUS UNIVERSITY" nodavlat
oliy ta'lim tashkiloti o'qituvchisi
TDSHU, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada fransuz ekzistensialistlari Jan Pol Sartr va Alber Kamyularning falsafiy qarashlarida erkinlik masalasi komparativ tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: ekzistensializm, Jan Pol Sartr, Alber Kamyu, erkinlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI4Y2025N20>

KIRISH

XX asr fransuz falsafasida yangicha tafakkur shaklining yuzaga kelishida ekzistensializmning o'rni va jozibasi zamonaviy falsafada o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, fransuz ekzistensializmining Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan ikki yirik namoyondasi Jan Pol Sartr va Alber Kamyularning inson tabiati, uning mavjudligi, erkinligi va mas'uliyati masalasidagi falsafiy yondashuvlari bugungi kunda ham ahamiyatli va dolzarb muammolarni ko'taradi.

Erkinlik masalasi tobora qadriyat sifatida jamiyatimiz ijtimoiy hayotida keng tarqalayotgan ekan, uning falsafiy tahlil etilishiga bo'lgan ehtiyoj ham ortib borayotganligini kuzatish mumkin. Erkinlik nima degan savolga javob berishni o'zi bu tushunchani ta'rif berish bilan chegaralashga o'xshaydi go'yo.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ekzistensializm falsafasi XX asr boshlarida G'arbiy Yevropaning eng yirik mamlakatlaridan biri Fransiyaning ilg'or ilmiy-falsafiy muhitida vujudga keldi. Birinchi va Ikkinchi Jahon urushlari oralig'ida va undan so'ng ijtimoiy-siyosiy sharoitlar ancha murakkab edi. Bunday sharoitda, albatta, yangi falsafiy tafakkur, g'oyalarning shakllanishi va ularning

yangi falsafiy harakatga aylanishi tabiiy hol edi. Yangi zamonaviy tafakkur oqimlari kabi ekzistensializm falsafasi ham aynan shu harakatlardan biri bo'ldi. Lekin bu falsafa, albatta, mutlaq bo'shliqda, tarixiy tajribadan holi paydo bo'lgani yo'q. Uning nazariy va g'oyaviy asoslariga Kerkegor, A.Shopengauer, N.Berdyayev, F.Nitsshe, F.Dostoyevskiy, L.Tolstoylarning ijodi katta ta'sir ko'rsatdi. Shartli ravishda bu oqimning namoyondalarini german, rus va fransuz ekzistensialistlariga ajratishimiz mumkin. Ammo ekzistensial tafakkur shakli tamoyillari asosida butun Yevropa, keyinroq Amerikada ham bir guruh ziyolilar falsafiy adabiyotda namoyon bo'ldi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning uslubiy asoslarini obyektivlik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, germeneytik tahlil, qiyosiy tahlil tashkil etadi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, uning xulosalaridan ijtimoiy-falsafiy tafakkurni kengaytirishda, mustaqil fikrni shakllantirishda, falsafa tarixiga, fransuz ekzistensializmini kengroq o'rganishda foydalanish mumkin.

NATIJA VA TAHLILLAR

Umuminsoniylik deganga garchi biz ekzistensializmni antroposentrik falsafiy ta'limot sifatida individualizmning mustahkam paradigmasini yaratishini inkor etmasak-da, uning Sartr ta'biri bilan aytganda insoniy subyektivizmini, kollektivizmni tarkibini shunchaki tanalar yig'indisi bilan emas, balki kuchli irodaga ega subyektlarni tarbiyalash orqali muammolarga yechim berishini ahamiyatli deb bilamiz.

Olimlarning tadqiqotlari orqali kuzatishimiz mumkin-ki, ekzistensializm XIX asr oxiri va XX asr boshlarida paydo bo'lgan, shaxsning subyektiv tajribasi va hayotning ma'nosi va maqsadini izlashga urg'u bergan, yaxshi shakllangan falsafiy oqim sifatida [1], haqiqat, axloq, qadriyatlar va din haqidagi tushunchamizga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan an'anaviy qadriyatlar, din va axloqni rad etib, ekzistensializm tafakkurining rivojlanishida markazi — shaxs sifatida ko'rib chiqiladi [2;15].

Ekzistensializm — bu insonning o'z mavjudligining ma'nosini va mas'uliyatini o'zi tanlaydigan va o'zi yaratadigan falsafiy maktabdir. U insonning erkin tanlovini va individualizmni ta'kidlaydi. Ekzistensializm, insoniyatning umumiy muammolarini hal qilishda o'ziga xos rol o'ynaydi, lekin bu rolni to'liq tushunish uchun uni turli jihatlaridan ko'rib chiqish kerak bo'ladi. Bu esa turli nuqtai nazarlarni ko'proq qadrlashga va atrofimizdagi dunyoni talqin qilishning ko'plab usullari mavjudligini tan olishga olib keldi [3;1-23]. Individual tanlov va erkinlikka ekzistensialistik urg'u bilim, haqiqat va axloqning zamonaviy nazariyalariga ta'sir ko'rsatdi. Masalan, feministik epistemologiya bilim va haqiqatni shakllantirishda shaxsiy tajriba va tanlovning ahamiyatini tan oladi [4;3-19]. Lugonesning ta'kidlashicha, shaxsiy tajriba bilimning qimmatli manbai bo'lib, bilim uning shaxs va jamiyat uchun ahamiyatligiga qarab baholanishi kerak. Ekzistensializm qadriyatlar va axloqni o'rganishga ham ta'sir ko'rsatdi. Masalan, fransuz ekzistensialisti Bovuar axloqiy xulq-atvor bizning tanlovimizning boshqalarga ta'sirini tan olish va harakatlarimiz uchun javobgarlikni o'z zimmamizga olishni o'z ichiga oladi deb taklif qildi. Bovuarining axloqiy javobgarlik konsepsiyasi axloqiy xulq-atvorni shakllantirishda individual tanlov va erkinlikning muhimligini ta'kidlaydi [5].

Fransuz ekzistensialistlarining XX asr boshi va jahon urushidan keyingi olib borgan madaniy harakatlari dunyo intellektuallarining tafakkurida yangi savollarni qo'ydi desak mubolag'a bo'lar, lekin yolg'onlarga ko'milib qolgan insonning o'zligini izlashi uchun mayoq

vazifasini bajarish funksiyasiga da'vogarlik qilganini inkor qilib bo'lmas. "Inson hayotining ma'nosi nima?", "Inson kim o'zi?", "Insonning mohiyati nima?" va "Insonning mavjudligida nima ma'no bor?" degan antik davrdan buyon berilayotgan savollar ekzistensialistlar tomonidan yana qayta tiklandi. Tiklanganida ham skeptik yondashuv bilan barcha "izm"lar, dinlar, mafkuralar, turli madaniy oqimlar, falsafiy ta'limotlarning inson mavjudligiga berayotgan mohiyatlarini chetga surib, insonni yolg'iz o'zi bilan o'zini qoldirdi. Yolg'iz qolgan inson faqat o'z mavjudligidan bo'lak hech narsa emasligidan qo'rquvda qoldi. U shunchalik yolg'iz-ki, o'rta asrlardagi insondanda yolg'iz edi, chunki o'rta asrlardagi inson yolg'iz qolganida xudo bilan suhbatga kirishi mumkin edi. Ammo bugungi inson uchun hatto "xudo ham yo'q". Ekzistensial krizis – insonning o'z mavjudligi bilan yolg'iz qolishidir. Bu krizisdan uni o'zidan bo'lak hech kim chiqarib ololmaydi. Chunki u o'z mavjudligining deterministik paydo bo'lishi sabablarining barchasiga skeptik shubha bilan qaraydi. Bu shubhalar uni adoyi-tamom qilishi mumkin, ammo unda nigilist bo'lishi mumkin. Nigilistning ekzistensialistdan farqi shunda-ki, u barcha mohiyatlarni shubha ostiga ham qo'ymaydi, balki to'g'ridan-to'g'ri inkor qiladi. Ekzistensial shubha – tanqidiy tafakkur shaklining falsafiy ifodasi tarzida namoyon bo'ladi va fikrlashning kognitiv rivojlanish bosqichi sifatida ahamiyatlidir.

Ekzistensial krizis insonni ekzistensial yolg'izlikdan ekzistensial erkinlikka olib boradi. Ammo shuni bilishimiz kerak-ki, ekzistensial erkinlik nigilistik erkinlikdan tubdan farqlanadi, chunki ekzistensial erkinlik – ekzistensial xavotirdan unib chiqqan mas'uliyat bilan parallel bo'ladi. Ko'p hollarda ayrim faylasuflar ekzistensializmning erkinlik konsepsiyasini nigilizmdagi erkinlik konsepsiyasi bilan adashtirishadi.

Erkinlik — bu tartibga solish va o'z taqdirini o'zi belgilash, insonning tashqi majburlash yoki cheklovsiz biz tanlagan yoki xohlagandek harakat qilish (yoki harakat qilmaslik) qobiliyati sifatida ta'riflanishi mumkin. Bu ma'noda erkinlik odatda axloqiy mas'uliyatning oldingi farazi sifatida qaraladi: meni maqtash yoki ayblash, mukofotlash yoki jazolash mumkin bo'lgan xatti-harakatlarim, men erkin bajaradigan harakatlardir.

Erkinlik g'oyasi tanlov erkinligi bilan insonni o'z mohiyatini loyihalashtirish zamirida yotadi.

1940-yillarning o'rtalarida "ekzistensializm" atamasiga birinchi marta ta'rif bergan dastlabki ishlarida Simone de Bovuar va Jan-Pol Sartr ikkalasi ham inson erkinligi obyektiv qimmatli va boshqa barcha qadriyatlarining asosi ekanligini ta'kidladilar. Biroq, ular bu erkinlikning mohiyati to'g'risida kelishmadilar. Ular insonning xohish-istaklari va xulq-atvori, pirovardida, shaxsning tug'ma xususiyatlari bilan emas, balki ular tanlagan va rad etishi mumkin bo'lgan loyihalari bilan izohlanishiga rozi bo'lishdi. Ularning kelishmovchiliklari loyihalarning qanday ishlashi va shuning uchun ularni qanday o'zgartirish mumkinligi haqida edi. Sartrning fikriga ko'ra, loyihalar o'ziga xos inersiyaga ega emas va ular ma'qullashda davom etsagina davom etadi. Bovuarning ta'kidlashicha, loyihalar vaqt o'tishi bilan ta'sir va inertsia kuchayib borayotgan tasdiqlanish bilan asta-sekin cho'kindi. Sartrning fikriga ko'ra, loyihalarni bir zumda o'zgartirish mumkin. Bovuarning fikricha, loyihalarni faqat bosqichma-bosqich o'zgartirish mumkin.

Sartr o'z nazariyasini tavsiflash uchun "radikal erkinlik" atamasidan foydalangan. Bu uning transsendental fenomenologiyaning sistematik falsafiy usulidan kelib chiqadi. Ushbu usul orqali u borliq va yo'qlikning asosiy ontologiyasini ishlab chiqdi. Uning fikricha, o'zida-o'zi va o'zi uchun-borliqning yanada boy ontologiyasiga asoslanadi. Shu doirada, deb o'yladi u,

loyihalar o'z-o'zidan bo'lishi mumkin emas va bizning niyatlarimiz bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Kamyu, aksincha, o'z nazariyasini aniq belgi bilan ta'minlamadi. Kamyucha erkinlik absurd falsafasi bilan izohlanadi. Uning falsafasidagi erkinlik konsepsiyasi o'z davrining ijtimoiy-siyosiy voqeligiga zamondoshlarining munosabatini tahlil etish va tanqidiy baholash orqali namoyon bo'ladi. Ikkinchi jahon urushidan keyin sotsializm Sharqiy Yevropa bo'ylab tarqaldi va kapitalizmga muqobil loyiha deb e'lon qilindi. Bu Germaniyada fashizmning kuchayishining sabablaridan biri sifatida qaraldi. Boshqa tomondan, sotsializm oxir-oqibat hamma uchun erkinlik keltiradi, deb ishonilgan. Garchi dastlab ko'plab ziyolilarni sotsialistik mafkura o'ziga jalb qilgan bo'lsa ham, Kamyu uning hukmron bo'lgan "maqsadlar vositalarni oqlaydi" argumentining xavfiligini darhol angladi. U kelajakda to'liq erkinlikka erishish uchun qarama-qarshi qarashlarning shafqatsiz bostirilishini totalitarizmning dastlabki xatosi deb hisobladi. Aynan shu mavzuda Sartr bilan Kamyuning qarashlari to'qnashdi.

O'z-o'zini anglash uchun shaxsga totalitar despotizmning birinchi qurbonlaridan biri bo'lgan shaxsiy erkinlik kerak. Shunday qilib, Kamyu o'ng yoki chap avtoritar takliflarga qarshi — va shaxsiy erkinlik uchun astoydil kurashdi, bu uning xulosasiga olib keldi: "Totalitarizm davolayotgan yomonliklarning hech biri totalitarizmning o'zidan yomonroq emas".

Sartr va Kamyu ikkisi ham ekzistensializmning yirik vakillari sifatida insonning erkinligi mavjudlikning tayanchi deb hisoblashsa-da, ularning erkinlikni talqin qilishda bir-biridan farq qiladigan jihatlari ham bor edi.

Jan-Pol Sartr:

- *Absolyut erkinlik*: Sartrning fikricha, inson tug'ilishdan erkindir. Uning erkinligi hech qanday tashqi kuch yoki ichki omil bilan cheklanmaydi. Inson o'z tanlovlari bilan o'z hayotini yaratadi va o'zi uchun mas'uldir;
- *Erkinlik — mas'uliyat*: Sartrning qarashida, erkinlik mas'uliyat bilan chambarchas bog'liq. Inson o'z erkinligidan foydalanib qanday qaror qabul qilsa, o'z hayoti va boshqalarning hayoti uchun shunchalik mas'ul bo'ladi;
- *Erkinlik vaqti-vaqti bilan yuzaga keladigan tanlov*: Sartr erkinlikni doimiy va uzluksiz jarayon sifatida emas, balki vaqti-vaqti bilan yuzaga keladigan tanlovlar natijasida ro'yobga chiqadigan holat sifatida ko'radi.

Alber Kamyu:

- *Erkinlik absurdlik bilan bog'liq*: Kamyuning fikricha, insonning erkinligi absurdlik tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Inson o'zining ma'nosiz olamdagi mavjudligini anglaganda erkinlikka ega bo'ladi;
- *Erkinlik insonning qarshilik ko'rsatishi*: Kamyu erkinlikni faqatgina insonning o'z mavjudligining absurdligiga qarshilik ko'rsatishida ko'radi. Bu qarshilik orqali inson o'z hayotiga ma'no berishga harakat qiladi;
- *Erkinlik cheklangan*: Kamyu Sartr kabi erkinlikni absolyut deb hisoblamaydi. Uningcha, insonning erkinligi turli xil cheklashlarga duch keladi. Masalan, ijtimoiy normalar, biologik cheklashlar va boshqalar.

Ikkala faylasuf ham erkinlikni inson mavjudligining markaziy masalasi deb hisoblashadi, ammo Sartr erkinlikni insonning o'zini yaratish imkoniyati sifatida ko'rsa, Kamyu erkinlikni absurdlikka qarshi kurash sifatida talqin qiladi. Sartrning erkinlik tushunchasi ko'proq individualistik bo'lsa, Kamyuning erkinlik tushunchasi ko'proq kollektiv va ijtimoiy jihatlarga e'tibor qaratadi.

XULOSA

Erkinlik g'oyasi uzoq davrlardan beri Yevropa ijtimoiy tafakkurining diqqat markazida bo'lib kelgan. Qadim zamonlardan beri faylasuflar ongida jamiyat ehtiyojlari va shaxs huquqlari, hokimiyat va erkinlik o'rtasidagi qarama-qarshilik muammosi ziddiyatli bo'lib kelgan. Nasroniy ilohiyotshunoslari ilohiy inoyat va inson iroda erkinligi o'rtasidagi munosabatni muhokama qildilar. Fuqarolik, siyosiy va ma'naviy erkinlik masalasi hozirgi zamon falsafiy ta'limotida doimo ko'tarilib kelinadi. XVIII asr oxirida fransuz inqilobi davrida "Ozodlik, Tenglik, Birodarlik" shiorining tarkibiy qismlaridan erkinlik g'oyasi eng asosiy qadriyat sifatida aksiologik mavqega erishdi. Birinchi marta "erkinlik, tenglik, birodarlik" shiori (*Liberté, Égalité, Fraternité*) Maksimilyen Robespierning "Milliy gvardiyani tashkil etish to'g'risida" (*Discours sur l'organisation des gardes nationales*)gi nutqida paydo bo'ldi.

Boshqa tomondan, har bir insonning tabiiy va ajralmas huquqi sifatida erkinlik g'oyasi paydo bo'ldi, ya'ni tenglikdan ajralmas erkinlik. XVIII asr oxirida fransuz inqilobining talablari aslida qadriyatlar uchun obyektiv kurashlari edi. Ular buni aynan shu talqinda qabul qilib, o'zlarining bayrog'iga aylantirdilar.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Stewart, J. (2018). Existentialism // <https://iep.utm.edu/existent/>
2. Kaufmann, W. (1974). Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist. Princeton University Press. 532 pages.
3. Sayers, S. (2014). Why work with Nietzsche? The practicality of philosophy for life. In S. Sayers & J. E. Whalen-Bridge (Eds.), Nietzsche and the pathos of distance (pp. 1-23). Routledge.
4. Lugones, M. (1987). Playfulness, "World"- Travelling, and Loving Perception. Hypatia, 2(2), 3-19.
5. Beauvoir, S. D. (1949). The Ethics of Ambiguity. Citadel Press. // <https://www.marxists.org/reference/subject/ethics/de-beauvoir/ambiguity/index.htm>
6. Abdurasulovich, D. G. O. (2023). The Question of Moral Selection in French Ecclesialism. European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices, 1(8), 42-44.
7. Djurayev, G. (2024). JAN POL SARTR EKZISTENSIAL FALSAFASI GUMANIZM SIFATIDA. International scientific journal of Biruni, 3(2), 81-94.
8. Djurayev, G. (2024). INSON MUAMMOSI: EKZISTENSIAL ABSURD. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4(26), 397-402.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).